

УДК 159.928

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2020.1\(13\).7](https://doi.org/10.17721/upj.2020.1(13).7)

Корольов Д. К.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: assessment@i.ua
ORCID: 0000-0002-9685-5286

ПСИХОМЕТРИЧНІ ЯКОСТІ ОПИТУВАЛЬНИКА ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

Мета представлено дослідження – завершення розробки опитувальника особистісних цінностей обдарованих студентів (ООЦОС). Дослідження проводилось у чотири етапи: апробація попередньої версії опитувальника; розробка шкали відповідей з прийнятною розподільною здатністю; конструювання змістовно та факторно валідних внутрішньо узгоджених вимірювальних шкал, створення статистичних норм; перевірка ретестової надійності та критеріальної валідності шкал опитувальника.

На всіх етапах дослідження було опитано 386 осіб. На підставі факторного аналізу з врахуванням вимог змістової валідності було конструйовано вимірювальні шкали: цінностей продуктивної творчої діяльності; орієнтації на емоційну насиченість життя; орієнтації на соціальне визнання; ціннісної невизначеності; орієнтації на професію; цінностей комфортного життя.

Отримані дані підтверджують відповідність фінальної версії ООЦОС стандартним психометричним вимогам: жодний варіант відповіді на запитання ООЦОС не обирався частіше за 55%; первинні показники за шкалами мали нормальний розподіл; показник внутрішньої узгодженості шкал опитувальника – коефіцієнти альфа Кронбаха знаходились у межах 0,70; коефіцієнти кореляції пунктів із загальними показниками за шкалами, що визначені без врахування цього пункту, перевищували 0,20; коефіцієнти ретестової надійності дорівнювали або перевищували 0,70.

Інструмент рекомендується для використання з дослідницькими та діагностичними цілями у студентській популяції. Перспективи подальших досліджень пов'язані із встановленням валідності методики щодо інших за експертні оцінки зовнішніх критеріїв обдарованості та з накопиченням та рефлексією досвіду використання інструменту.

Ключові слова: обдарованість, обдарована особистість, особистісні цінності, психодіагностика обдарованості; особистісні опитувальники, психометричні якості.

Вступ

Ефективна психодіагностика обдарованості є невід’ємною складовою системи психологічної допомоги обдарованим особам на різних етапах життєвого шляху.

Постановка проблеми. Встановлено, що особистісні цінності виконують регулятивну роль у розвитку та прояві обдарованості (Музика, Біла & Корольов 2017). Подальші дослідження та практика психологічного супроводу обдарованих осіб вимагають валідних інструментів для діагностики їх особистісних цінностей. Водночас у широко використовуваних стандартизованих методиках вивчення особистісних цінностей зміст діагностичних конструктів переважно не стосується продуктивної творчої діяльності або відображає її дуже загально та недиференційовано. Глибинне інтерв’ю та репертуарні решітки дозволяють компенсувати цей недолік, проте вимагають індивідуальної тривалої роботи кваліфікованого психолога.

З метою вирішення цієї проблеми розпочато розробку стандартизованого опитувальника для діагностики особистісних цінностей обдарованих студентів (Korolov, 2019: 98–108).

Мета статті – визначити психометричні якості опитувальника особистісних цінностей обдарованих студентів.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками особистісні цінності досліджуються переважно в межах концепції Ш. Шварца та за допомогою розробленого ним опитувальника (Sagiv, Roccas, Cieciuch & Schwartz, 2017: 630–639). Проте це – інструмент загального спрямування, що не сфокусований на цінностях обдарованої особистості.

Однак нещодавно з’явилася робота Е. Поллет та Т. Шнелл щодо суб’єктивного благополуччя та переживання смислу життя інтелектуально обдарованими особами (Pollet & Schnell, 2017: 1459–1484). Н. І. Пінчук встановила також, що в структурі особистісних цінностей технічно обдарованих підлітків творча самореалізація протиставляється стосункам, професійному та фінансовому успіху, а саморозвиток – здоров’ю (Пінчук, 2010). Крім того, Т. В. Спешилова отримала результати, за якими інтелектуально обдаровані старшокласники відрізняються від пересічних однолітків більшою особистісною значу-

щістю цінностей пізнання, самоосвіти, інтелектуального розвитку на противагу цінностям існування та комфорту (Спешилова, 2011, 2013).

Наявно дуже небагато досліджень, де здійснюються зусилля з адаптації для обдарованих людей методів діагностики особистісних цінностей. Так, О. Л. Музика з цією метою успішно використав глибинне інтерв'ю, репертуарні решітки (Музика, Біла & Корольов 2017), розпочав розробку опитувальника «Профіль ціннісної свідомості обдарованої особистості» (Музика, 2019: 123–137).

Н. А. Бельська вивчала найбільш бажані для інтелектуально обдарованих старшокласників емоції. Автором було адаптовано створений в руслі концепції емоцій як цінності Б. І. Додонова опитувальник (Бельская, 2014: 58–63). В іншій роботі Н. А. Бельська порівнювала цінності членів Малої академії наук України та пересічних старшокласників за допомогою розширеного переліку термінальних цінностей М. Рокіча (Бельская, 2016: 106–118).

Виділення невирішених раніше частин проблеми. На підставі глибинних інтерв'ю зі студентами та дорослими реалізованими обдарованими нами виділено типи ціннісного ставлення до світу, що стосуються прояву обдарованості або є конкурентними щодо нього (Корольов, 2018: 137–152). Дані зазначених інтерв'ю стали підставою для опису діагностичного конструкту Опитувальника особистісних цінностей обдарованих студентів (ООЦОС). У рамках конструювання цього інструменту розроблено та апробовано перелік запитань, визначено факторну структуру та внутрішню узгодженість шкал попередньої версії методики (Korolov, 2019: 98–108). Проте не було встановлено дискримінативність пунктів, ретестову надійність та критеріальну валідність шкал, не побудовано статистичні норми.

Методологія дослідження

Дослідження проходило у чотири етапи. На всіх етапах застосовано один перелік пунктів Опитувальника особистісних цінностей обдарованих студентів. Результати першого етапу частково раніше опубліковані (Korolov, 2019: 98–108), проте дискримінативність як розподільча здатність запитань та характер розподілу показників за шкалами не аналізувались.

Перший етап дослідження

Метод – ООЦОС у паперовій формі. Подавалась інструкція, де було визначено формат шкали відповідей: «Нижче пропонується перелік запитань, на які просимо дати відповіді. В цьому опитувальнику

правильних або неправильних відповідей не існує. Відповідайте з використанням шкали, 1 – не згодний; 2 – частково не згодний; 3 – важко відповісти; 4 – частково згодний; 5 – згодний».

Вибірку сформовано зі студентів різних спеціальностей Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Загальна кількість опитаних – 137 осіб (108 жінок та 29 чоловіків) віком від 17 до 24 років, середній вік 19,9 роки.

Процедура. Збір первинних даних відбувався у студентських академічних групах на добровільних засадах.

Результати. Аналіз частот відповідей на кожний з пунктів ООЦОС засвідчив переважаючий вибір досліджуваними варіантів «згодний» та «частково згодний» на значну кількість пунктів. Переважно ці пункти відображають соціально бажані цінності та способи реагування. Найбільш показовими в цьому плані є твердження: «Приємно, коли досягаєш результат, що доступний не кожному», «Люблю відкривати для себе нове», «У будь-яких обставинах потрібно знаходити можливість рухатись вперед», щодо яких доля зазначених відповідей дорівнювала 97,1%, 93,4%, 92,7% відповідно.

Розподіл підсумкових балів за чотирма з семи шкал опитувальника був зміщений у бік високих показників. Критерій Колмогорова-Смирнова показав, що розподіл показників за шкалами орієнтації на емоційну насиченість життя, цінності продуктивної творчої діяльності, цінності соціального визнання, орієнтації на суб'єктивний комфорт на рівні статистичної значущості 0,01 відрізнялись від нормального.

Другий етап дослідження

Метод. Недостатня дискримінативність частин пунктів та відсутність нормального розподілу за чотирма шкалами першої версії ООЦОС обумовили необхідність перегляду використовуваного формату відповідей. Було розроблено новий формат відповідей, який більшою мірою міг відобразити різний ступінь прийняття певної цінності за рахунок зменшення розподільчої здатності шкали на ділянці індивідуального та негативного ставлення.

Отже, в інструкції досліджуваному було замінено шкалу відповідей на таку: не погоджуюсь; важко відповісти; погоджуюсь; повністю погоджуюсь; впевнена(ий) в цьому більше, ніж в будь-чому.

Вибірка складалась зі студентів різних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка 115 осіб (94 жінки, 21 чоловік).

Процедура. У зв'язку з використанням для збору даних Е-платформи «Обдарованість ТЕСТ ONLINE», що розроблена у лабо-

раторії психології обдарованості Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, стало простіше застосовувати лише вербальні маркери варіантів відповіді. Тобто комбінована вербально-числова шкала відповідей була замінена на виключно вербальну. Тепер досліджувані мали обирати на екрані лише вербальну відповідь, а не представляти на бланку цифру, що відповідає обраній вербальній відповіді. Проте програма вносила у файл даних цифровий ранг обраної відповіді, що, як і раніше, варіював від 1 до 5.

Участь у дослідженні була добровільною.

Результати. Розкид відповідей за більшістю пунктів при застосуванні нового формату відповідей покращився. Основна маса відповідей стала тяжіти до середніх, а не максимальних значень. Проте за близько 15% пунктів розкид суттєво не відрізнявся від попереднього.

Чверть пунктів навіть погіршили показники дискримінативності за рахунок зміщення розподілу показників до мінімальних значень. Так, за пунктами «Не хочеться робити будь-що, тому я не роблю нічого», «Вважаю, що творчістю можна займатись, коли вже реалізував себе в більш життєво необхідних сферах» спостерігалось 71,3% та 68,7% відповідей «не погоджуюсь». Переважно йдеться про твердження, що відображають соціально незаохочувані погляди та ставлення.

Третій етап дослідження

Метод. Викладені вище результати обумовили необхідність доповнення шкали відповідей ООЦОС опцією, що збільшувала б її розподільчу здатність на ділянці негативного ставлення до оцінюваних цінностей. Отже, було додано варіант відповіді «повністю не погоджуюсь».

В інструкції ООЦОС було замінено варіанти відповідей на такі: повністю не погоджуюсь; не погоджуюсь; важко відповісти; погоджуюсь; повністю погоджуюсь; впевнена(ий) в цьому більше, ніж в будь-чому.

Вибірка складалась зі студентів різних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка загальною чисельністю 105 осіб, серед яких налічувалось 76 жінок та 29 чоловіків. Вік досліджуваних варіював від 16 до 24 років, середній вік – 19,4 роки. Участь у дослідженні була добровільною.

Процедура. Збір даних, як і на другому етапі дослідження, здійснювався через Е-платформу «Обдарованість ТЕСТ ONLINE». Варіанти відповіді презентувались досліджуваному виключно у вербальній формі. Програмне забезпечення вносило у файл даних цифровий ранг відповіді від 1 до 6 за правилом: повністю не погоджуюсь – 1; не погоджуюсь – 2; важко відповісти – 3; погоджуюсь – 4; повністю погоджуюсь – 5; впевнена(ий) в цьому більше, ніж в будь-чому – 6.

Результати. Розподіл відповідей на запитання методики демонструє достатню розподільчу здатність кожного з пунктів опитувальника. Жодний варіант відповіді на жодний з пунктів не обирався з частотою більшою за 55%. Проте близькі до такого показника відповіді зустрічались нечасто. Переважно відповіді були відносно рівномірно розподілені за центральними позначками шкали, крайні варіанти обирались суттєво рідше. Тобто розподіли тяжіли до нормального, хоча й не були такими у статистичному сенсі. Таким чином, після двох модифікацій вдалось розробити шкалу відповідей, що характеризується гарною розподільною здатністю.

Наступний крок аналізу – перевірка факторної структури опитувальника. На першому етапі дослідження було отримано семифакторну структуру: продуктивна творча діяльність; соціальне визнання; кар'єрні досягнення; емоційна насиченість життя; ціннісна невизначеність; комфортні умови життя; суб'єктивний комфорт (Korolov, 2019: 98–108).

Аналогічним чином аналізувались отримані тепер дані. Всі відповіді на запитання опитувальника факторизувались методом головних компонент, обертання факторної структури здійснювалось методом варімакс. Змістовно інтерпретованою виявилась структура з шести факторів. У більш складних структурах з'являлись компоненти, що змістовно дублювались.

Загалом факторне рішення пояснило 43,6% загальної дисперсії змінних.

Перший фактор (13,2% дисперсії), що об'єднав цінності продуктивної творчої діяльності та емоційної насиченості життя, визначається такими пунктами (тут та далі пункти наводяться у порядку зменшення факторних навантажень): люблю відкривати для себе нове; у будь-яких обставинах потрібно знаходити можливість рухатись вперед; основний пріоритет – постійно чимось займатись та розвиватись; подобається дізнаватись те, про що не підозрював раніше; прагну до різноманітного, яскравого життя; відчуваю задоволення, коли виконаю велику роботу; важливо, щоб твій рід занять не заважав насолоджуватись життям; мені подобається, коли те, що я зробив, приносить користь іншим; прагну спілкуватись з цікавими людьми; я в собі дуже ціную постійний рух вперед, здатність виходити на новий рівень; постійно потрібно знаходити те, що наповнювало б моє життя; час не можна гаяти, слід витратити його з користю; коли успішно завершую справу, це надзвичайно підіймає настрій; мені важливо час від часу говорити собі: тепер я можу, вмю ось це; я сам визначаю напрям свого подальшого розвитку; прагну мати стосунки, які б мене не обмежували та дозволяли жити вільно; для мене надзвичайно важливо серйозно займатись тим, що мені подобається; мені подобається створювати щось

нове з нічого; важливо кудись йти, щось робити, щоб підняти свій настрій; для мене важливо, щоб кожен день був сповнений враженнями, емоціями; люблю щось нове, не можу залишатись на місці; у житті все слід робити за планом; для мене радість творця – це і є самореалізація.

Другий фактор (8,1% дисперсії), до якого увійшли цінності соціального визнання, визначається такими питаннями: важливо, щоб результати моєї діяльності визнавались іншими; я хочу визнання моїх досягнень; для мене важливі увага та захоплення інших; важливо, щоб інші цінували мою роботу; приємно, коли досягнеш результат, що доступний не кожному; для мене важливо бути серед яскравих особистостей; мені подобається бути в центрі подій.

Наступний фактор (6,6% дисперсії), що відображає ціннісну невизначеність, навантажений пунктами: важливо мати багато вільного часу, щоб реалізовувати свої бажання; я все ставлю під сумнів, навіть свої переконання; у мене в житті постійні хитання; я не знаю, чого хочу в житті; хотілося б, щоб в мене не було необхідності працювати; спроби віднайти щось нове можуть заважати досягти корисного результату в житті; моє життя не має чіткої спрямованості; мені здається, що все вирішують гроші; не хочеться робити будь-що, тому я не роблю нічого.

Четвертий фактор (5,7% дисперсії), який можна інтерпретувати як орієнтацію на професію, розкриває свій зміст через пункти: професійна діяльність має бути на першому плані; моя професія є основним моїм життєвим захопленням; переважну частину свого часу та енергії приділяю своїй професії; вважаю, що творчістю можна займатись, коли вже реалізував себе в більш життєво необхідних сферах; кар'єра – мій пріоритет у житті; найважливіше відчуття, яке приносить задоволення, – це відчуття виконаного обов'язку.

Наступний фактор (5,2% дисперсії), що розглядається як орієнтація на комфортні умови життя, навантажений пунктами: прагну відпочивати, не грузнути в навчанні, роботі, якихось проблемах; не вважаю за потрібне брати на себе зобов'язання перед кимось; я хочу мати успішну сім'ю; я відволікаюсь, щоб мені було добре, комфортно; гарно, коли є кому допомогти тобі в житті; я цікавлюсь всім потроху; прагну побудувати власну сім'ю; не слід надто зосереджуватись на проблемах.

Останній фактор (4,7% дисперсії) інтерпретується як орієнтація на суб'єктивний комфорт, визначається пунктами: не слід надто перейматись проблемами, багато з них з часом вирішаться самі; хотілося б переїхати до іншої, комфортнішої для життя країни; я нікому нічого не винний; якщо в тебе є гроші, ти можеш насолоджуватись життям; про погане краще не думати; хотілося б мати стосунки без проблем та напруження.

Отже, аналізована факторна структура загалом за змістом аналогічна отриманій на першому етапі дослідження за винятком того, що раніше окремі фактори цінностей продуктивної творчої діяльності та цінностей емоційної насиченості життя об'єдналися в один.

Вважаємо, що крос-валідація факторної структури ООЦОС загалом підтвердила попередні результати. Ймовірно, знайдені відмінності обумовлені зміною шкали відповіді.

Вважаємо, що для опитувальника ціннісних уподобань важлива не лише факторна, але й змістова валідність. Тому з метою забезпечення конструювання змістовно гомогенних шкал було вирішено, по-перше, залишити окремі шкали цінностей продуктивної творчої діяльності та емоційної насиченості життя, по-друге, пункти фактору цінності комфортних умов життя та цінності суб'єктивного комфорту об'єднати в одну шкалу – цінності комфортного життя, по-третє, включати до шкал лише ті пункти з відповідних факторів, які релевантні їм за змістом.

У підсумку отримано внутрішньо узгоджені шкали (табл. 1), показник альфа Кронбаха яких лише у випадку четвертої та п'ятої шкали був на межі існуючих вимог. Однак на коефіцієнт альфа суттєво впливає кількість пунктів у розрахунку, тоді як зазначені шкали складаються лише з чотирьох та п'яти запитань відповідно.

Кореляції пунктів із загальним показником за шкалою, що отриманий без врахування внеску цього пункту, також характеризують внутрішню узгодженість шкали.

Слід звернути увагу на те, що четверта та п'ята шкали містять узгоджені з іншими запитання, коефіцієнти кореляції яких із загальним показником за шкалою вищі за пороговий рівень 0,20. Зазначене вірно й щодо інших шкал.

Таблиця 1

Коефіцієнти альфа Кронбаха шкал Опитувальника ціннісних стилів студентської молоді

Шкала	Альфа Кронбаха
1. Цінності продуктивної творчої діяльності	0,88
2. Орієнтація на емоційну насиченість життя	0,78
3. Орієнтація на соціальне визнання	0,83
4. Ціннісна невизначеність	0,68
5. Орієнтація на професію	0,69
6. Цінність комфортного життя	0,70

З метою опису комплексу зв'язків між шкалами застосовано метод багатомірного шкалювання. Як міра близькості використовувалась евклідова відстань. Змінні попередньо стандартизувались. Двомірне рішення виявилось добре інтерпретованим (Рис. 1).

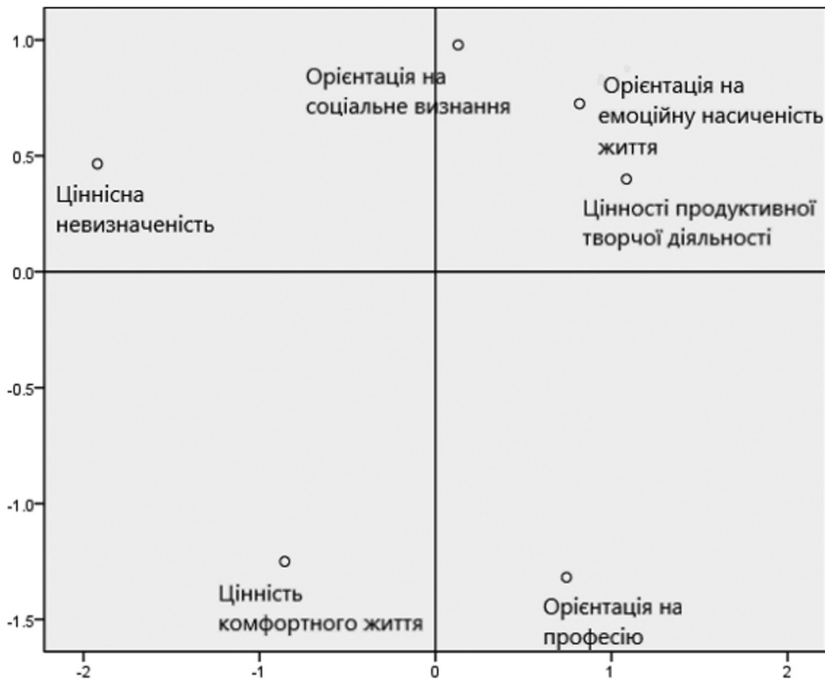

Рис. 1. Семантичний простір ціннісних стилів студентської молоді

Подану схему можна розглядати як найбільш узагальнену модель семантичного простору ціннісних стилів студентської молоді. Вісь Х слід інтерпретувати як невизначеність-інтенційність. В цьому плані орієнтація на продуктивну творчу діяльність є найбільш предметно-орієнтованим ціннісним стилем, що передбачає чітке розуміння на пряму докладання зусиль та власне готовність такі зусилля здійснювати. На противагу цьому, для стилю ціннісної невизначеності таке розуміння та готовність зовсім не характерні.

Орієнтація на професію (робота) та орієнтація на емоційну насиченість життя (пригоди) також характеризуються високою інтенційністю. Водночас орієнтація на комфортне життя тяжіє до ціннісної невизначеності. Орієнтація на соціальне визнання (слава) обіймає

проміжне положення, адже часто прагнення до визнання не є предметним, тобто сфери та засоби розглядаються як другорядні.

Вісь У слід тлумачити як стереотипність-творчість ціннісного стилю. Сфокусованість на професії та комфортному житті передбачають конвенційний стиль життя. Соціальне визнання (слава), емоційна насиченість життя (пригоди) вимагають пошуку індивідуалізованих життєвих траєкторій.

Отже, структурування семантичного простору ціннісних стилів студентської молоді через виділення двох його мета-вимірів дозволяє глибше зрозуміти зміст кожного ціннісного стилю та взаємовідносини між ними.

Розподіл підсумкових показників за шкалами перевірявся за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова. Зазначені розподіли на рівні статистичної значущості 0,01 не відрізнялись від нормального. Т-критерій Стьюдента не показав статистично значущих на рівні 0,01 відмінностей у показниках чоловіків та жінок. Це надає право побудувати спільні для обох статей статистичні норми за шкалами та обробляти отримані дані за допомогою статистичних методів, що вимагають нормального розподілу за змінними.

Розрахунок первинного показника за кожною шкалою здійснюється шляхом додавання відповідно до описаного вище правила балів за відповіді на запитання, що входять до шкали. Далі первинні бали за шкалами трансформуються у стандартні показники Т-шкали з середнім 50 та стандартним відхиленням 10, інтерпретація яких є загальновідомою для особистісних опитувальників.

З метою цієї трансформації необхідно від первинного бала досліджуваного відняти середній показник за методикою у вибірці, поділити на стандартне відхилення показника у вибірці (табл. 2), помножити на стандартне відхилення Т-шкали та додати середнє за Т-шкалою (формула 1):

$$T = 10 \times ((x - Mx) / \sigma x) + 50 \quad (1),$$

де Т – Т-бал досліджуваного;

x – первинний показник досліджуваного за шкалою;

Mx – середнє за шкалою у вибірці;

σx – стандартне відхилення за шкалою у вибірці.

Таблиця 2

Середні та стандартні відхилення за шкалами

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
1. Цінності продуктивної творчої діяльності	61,6	9,26

2. Орієнтація на емоційну насиченість життя	29,6	5,20
3. Орієнтація на соціальне визнання	28,2	5,47
4. Ціннісна невизначеність	12,4	3,75
5. Орієнтація на професію	16,2	3,75
6. Цінність комфортного життя	35,9	6,15

Далі потрібно побудувати профіль показників досліджуваного за шкалами та визначити шляхом внутрішньоіндивідуального порівняння провідні та заперечуванні ціннісні стилі.

Четвертий етап дослідження

Методи. Отримані на попередніх етапах дослідження результати надали можливість перейти до визначення ретестової надійності та критеріальної валідності ООЦОС. На заключному етапі роботи використовувались дві методики. По-перше, власне ООЦОС з виробленою на третьому етапі дослідження інструкцією та шкалою відповідей. По-друге, експертна оцінка обдарованості однокурсниками, що надала дані для встановлення критеріальної валідності ООЦОС.

Експертам пропонувалась така інструкція: «Оцініть міру обдарованості Ваших однокурсників. Ознакою обдарованості вважають особливі досягнення в певній сфері. Оцінку здійснюйте за п'ятибальною шкалою, де 1 – найнижчий показник, 5 – найвища оцінка. Напроти власного прізвища оцінку ставити не потрібно. Ваші оцінки залишаться конфіденційними та використовуватимуться лише з метою наукового дослідження».

Вибірка. З метою визначення ретестової надійності ООЦОС отримано дані від 29 осіб – студентів двох академічних груп факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Всі досліджувані – дівчата віком від 19 до 24 років, середній вік – 20,4 роки.

Дані експертної оцінки надали 25 студентів двох академічних груп, де проходило дослідження. В одній групі серед експертів налічувалось 12 дівчат, 2 юнака, середній вік – 20,1 роки. В іншій академічній групі експертами стали 11 дівчат середнім віком 21,2 роки. Склад експертів відображає склад досліджуваних груп.

Процедура. Інтервал між опитуваннями з використанням ООЦОС складав два тижні. Збір даних проведено за допомогою електронних бланків. Досліджувані працювали на добровільних засадах.

Результати. Коефіцієнти кореляції між першим та другим опитуванням за допомогою ООЦОС перевищують 0,70 (табл. 3). Отже, всі показники ретестової надійності є прийнятними.

Таблиця 3

Коефіцієнти ретестової надійності шкал опитувальника ціннісних стилів студентської молоді

Шкала	Коефіцієнт кореляції Пірсона
1. Цінності продуктивної творчої діяльності	0,83**
2. Орієнтація на емоційну насиченість життя	0,72**
3. Орієнтація на соціальне визнання	0,73**
4. Ціннісна невизначеність	0,76**
5. Орієнтація на професію	0,74**
6. Цінність комфортного життя	0,70**

** $p \leq 0,01$

Перевірка критеріальної валідності опитувальника ціннісних стилів студентської молоді здійснювалась шляхом співставлення показників за його шкалами з експертними оцінками обдарованості. Досліджувані та експерти, як зазначалось, належали до двох академічних груп. В одній групі було задіяно чотирнадцять експертів, п'ятнадцятий був виключений, оскільки коефіцієнт кореляції його оцінок із загальним експертним рейтингом, що визначений без врахування його оцінок, не досягав 0,20. Інші експерти відповідали цьому критерію. Показник внутрішньої узгодженості оцінок експертів – альфа Кронбаха – дорівнює 0,86.

В іншій групі експертні оцінки надали одинадцять студентів. Альфа Кронбаха як показник узгодженості оцінок експертів дорівнює 0,87. Кореляції індивідуальних оцінок експертів із визначеним без врахування даних окремого експерта загальним експертним рейтингом у всіх випадках перевищували 0,20.

Після отримання надійних експертних оцінок обдарованості розраховано їх кореляції із шкалами опитувальника ціннісних стилів студентської молоді (табл. 4).

Таблиця 4

Кореляції шкал опитувальника ціннісних стилів студентської молоді та експертних оцінок обдарованості

Шкала	Коефіцієнт кореляції Пірсона
1. Цінності продуктивної творчої діяльності	0,41 *
2. Орієнтація на емоційну насиченість життя	0,24
3. Орієнтація на соціальне визнання	0,41 *
4. Ціннісна невизначеність	0,35
5. Орієнтація на професію	0,34
6. Цінність комфортного життя	- 0,16

** $p < 0,05$

Бачимо, що прояв обдарованості, як її бачать експерти, пов'язаний з орієнтацією на цінності продуктивної творчої діяльності та на соціальне визнання. З іншого боку, наявна, хоча й на статистично незначущому рівні, тенденція до зворотного зв'язку обдарованості із визнанням значущості у власному житті цінностей комфорту.

Дискусія

Отримані результати зі змістового погляду непогано вписуються в існуючі загальні уявлення про розвиток обдарованої особистості. Зокрема, О. Л. Музика виділяє такі особистісні цінності обдарованої особистості: цінності особистісної самобутності – смисложиттєві цінності, цінності самоідентичності; цінності саморозвитку здібностей – цінності творчості, цінності пізнання; цінності соціальної взаємодії – цінності визнання, цінності належності (Музика, 2019: 127).

Прямо порівняти представлені результати з іншими емпіричними роботами в цій сфері неможливо, оскільки в них вимірювались різні аспекти досліджуваного конструкту, використовувались різні методичні підходи. Проте змістові аналогії з емпіричними результатами інших дослідників все ж додають переконливості нашим інтерпретаціям.

Так, Н. А. Бельська при спільній факторизації відповідей інтелектуально обдарованих та пересічних старшокласників на розширений варіант методики М. Рокіча серед інших отримала фактор, що відображає орієнтацію на продуктивну творчу та особистісну самореалізацію (Бельская, 2016: 115).

В іншому дослідженні Н. А. Бельська факторизувала відповіді на опитувальник емоційно-ціннісних орієнтацій та виявила більшу значущість для учнів-членів МАН інтелектуальних емоцій та емоцій, що пов'язані зі значущими іншими (Бельская, 2014: 62–63).

У дослідженні Т. В. Спешилової обдаровані підлітки відрізнялись орієнтацією на саморозвиток, самоактуалізацію, використання власного інтелектуального потенціалу, досягнення (Спешилова, 2011; 2013).

Висновки

Розробку опитувальника особистісних цінностей обдарованих студентів (ООЦОС) завершено. Результати досліджень надають право стверджувати, що інструмент є валідним, надійним, стандартизованим. Так, методика володіє змістовою, факторною та критеріальною валідністю. Шкали опитувальника є внутрішньо узгодженими та демонструють ретестову надійність. Дискримінаційність пунктів методики достатня, розподіл показників за шкалами можна вважати нормальним. Побудовані універсальні для чоловіків та жінок тестові норми. Інструмент рекомендується для використання з дослідницькими та діагностичними цілями у студентській populjacії.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із встановленням валідності методики щодо інших за експертні оцінки зовнішніх критеріїв обдарованості та з накопиченням та рефлексією досвіду використання інструменту.

Декларація про конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Список використаних джерел

Korolov, D. K. (2019). Development of the gifted students' personal values questionnaire. *Український психологічний журнал*, 2 (12), 98–108. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2019.2\(12\).7](https://doi.org/10.17721/upj.2019.2(12).7)

Pollet, E., & Schnell, T. (2017). Brilliant: but what for? Meaning and subjective well-being in the lives of intellectually gifted and academically high-achieving adults. *Journal of Happiness Studies*, Vol. 18, Issue 5, 1459–1484. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9783-4>

Sagiv, L., Roccas, S., Cieciuch, J., & Schwartz, Sh. H. (2017). Personal values in human life. *Nature Human Behaviour*, 1, 630-639. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41562-017-0185-3>

Бельская, Н. А. (2014). Особенности и характер эмоционально-ценностных ориентаций старшеклассников – членов Малой академии наук Украины. *Освіта*

та розвиток обдарованої особистості, 9-10 (28-29), 58-63. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/10708/1/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_9-10_2014.pdf

Бельская, Н. А. (2016). Ценностные ориентации старшеклассников с признаками интеллектуально-академической и творческой одаренности. *Одаренный ребенок*, 6, 106–118.

Корольов, Д. К. (2018). Особистісні цінності інтелектуально обдарованої особистості. *Актуальні проблеми психології*, Т. 6, Вип. 14, 137-152. Режим доступу: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i14/17.pdf>

Музыка, О. Л. (2019). Методика «Профіль ціннісної свідомості обдарованої особистості»: теоретичні передумови й результати апробації. *Актуальні проблеми психології*, Т. 6, Вип. 15, 123-137. Режим доступу: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/15.pdf>

Музыка, О. Л., Біла, І. М., & Корольов, Д. К. (2017). *Ціннісна детермінація становлення обдарованої особистості*. О. Л. Музыка (Ред.). Київ: Видавничий Дім «Слово». Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/708203/1/Muzyka_O_L_ZDSOO_IP_2017.pdf

Пінчук, Н. І. (2010). Психологічні фактори розвитку технічно обдарованої особистості в підлітковому віці. (Автореф. дис. канд. психол. наук). Київ. Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9D.%20%D0%86.\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9D.%20%D0%86.$)

Спешилова, Т. С. (2013). Структура ценностно-смысловой сферы личности старшеклассников с различными формами одаренности. *Теория и практика общественного развития*, 1, 112-114. Режим доступу: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnal/2013/1/psix%D0%BE%D0%BEgy%D0%B0/speshilova.pdf

Спешилова, Т. С. (2011). Ценностно-смысловая сфера, ее особенности и развитие у старшеклассников с явной и скрытой формой интеллектуальной одаренности. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева*, 4, 175–178.

References

Korolov, D. K. (2019). Development of the gifted students' personal values questionnaire. *Ukrainian psychological journal*, 2 (12), 98-108. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2019.2\(12\).7](https://doi.org/10.17721/upj.2019.2(12).7)

Pollet, E., & Schnell, T. (2017). Brilliant: but what for? Meaning and subjective well-being in the lives of intellectually gifted and academically high-achieving adults. *Journal of Happiness Studies*, Vol. 18, Issue 5, 1459-1484. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10902-016-9783-4>

Sagiv, L., Roccas, S., Cieciuch, J., & Schwartz, Sh. H. (2017). Personal values in human life. *Nature Human Behaviour*, 1, 630-639. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41562-017-0185-3>

Bel'skaja, N. A. (2014). Osobennosti i harakter jemocional'no-cennostnyh orientacij starsheklassnikov – chlenov Maloj akademii nauk Ukrainy [Features and nature of

emotional and value orientations of high school students – members of the Junior Academy of Sciences of Ukraine]. *Education and development of gifted personality*, 9-10 (28-29), 58-63. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/10708/1/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_9-10_2014.pdf [In Russian].

Bel'skaja, N. A. (2016). Cennostnye orientacii starsheklassnikov s priznakami intellektual'no-akademicheskoy i tvorcheskoy odarennosti [Value orientations of high school students with signs of intellectual, academic and creative giftedness]. *Odarenniy rebenok – Gifted child*, 6, 106-118. [In Russian].

Korolyov, D. K. (2018). Personal values of intellectually gifted personality. *Actual Problems of Psychology*, Vol. 6, Issue 14, 137–152. Retrieved from: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i14/17.pdf> [In Ukrainian].

Muzyka, O. L. (2019). Method «Profile of the value consciousness of gifted personality»: theoretical preconditions and results of approbation. *Actual Problems of Psychology*, Vol. 6, Issue 15, 123–137. Retrieved from: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i15/15.pdf> [In Ukrainian].

Muzyka, O. L., Bila, I. M., & Korolov, D. K. (2017). *Value-conscious determination of a gifted personality development*. Kyiv: Vydavnychj Dim «Slovo». Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/708203/1/Muzyka_O_L_ZDSOO_IP_2017.pdf [In Ukrainian].

Pinchuk, N. I. Psychological factor of technically gifted personality's development during teenagers' period. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. Retrieved from: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORT ERMS=1&S21STR=%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9D.%20%D0%86.\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORT ERMS=1&S21STR=%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9D.%20%D0%86.$) [In Ukrainian].

Speshilova, T. S. (2013). Structure of personality value sphere of senior pupils with different forms of giftedness. *Theory and Practice of Social Development*, 1, 112-114. Retrieved from: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/1/psix%D0%BEL%D0%BEGiy%D0%B0/speshilova.pdf [In Russian].

Speshilova, T. S. (2011). Cennostno-smyslovaja sfera, ee osobennosti i razvitie u starsheklassnikov s javnoj i skrytoj formoj intellektual'noj odarennosti [Value-sence sphere, its features and development in high school students with a overt and covert form of intellectual giftedness]. *The bulletin of KSPU named after V. P. Astafiev*, 4, 175–178. [In Russian].

Abstract

Korolov D. K.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor (docent),
Social Psychology Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: assessment@i.ua

PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE GIFTED STUDENTS' PERSONAL VALUES QUESTIONNAIRE

The purpose of presented research is the finalization of the gifted students' personal values questionnaire development. This work carried out in four stages: 1) approbation of the preliminary version of the questionnaire, 2) the response scale elaboration with acceptable discrimination, 3) development of internal consistent, factor and content valid scales, designing test norms, 4) assessing the instrument retest reliability and the criterion validity .

Three hundred eighty-six university students answered the questionnaire at all stages of the study. Based on factor and content analysis six measuring scales were constructed: productive creative activity values, orientation on intensive emotional experience, orientation on social recognition, value uncertainty, orientation on profession, value of comfortable living. The data confirm the questionnaire final version compliance with other standard psychometric requirements: no answer to the items was chosen more often than 55%, the distribution of raw scale scores is normal, Cronbach's Alpha closes to 0.70, corrected item-total correlation is above 0.20, retest reliability coefficient is not below 0.70.

The instrument is recommended for individual assessment and research purpose in students' population. Further research prospects are related to questionnaire validity determination in relation to other external criteria of giftedness and to the accumulation and reflection of experience in using the tool.

Key words: *giftedness, gifted personality, personal values, giftedness assessment, personality questionnaire, psychometric properties.*

Отримано – 1 квітня 2020
Received – April 1, 2020

Рецензовано – 15 квітня 2020
Revision – April 15, 2020

Прийнято – 21 квітня 2020
Accepted – April 21, 2020